

תמול או שלשום, מי יודע, שאין רוצים לקברה...
 אין רחמן כילד, ואין גם אכזרי כמזהו. בתוך הכנופיה הגדולה נמצאו משני הסוגים יחד. היו ילדים שלבם נצבט בקרבם, והביטו אל החלון הדומם והמוגף ומכוסה בוילון כאל מצבת-קבר. הרגישו שמאחורי חלון זה נמצא דבר-מה כבד. חשו בצער-החיים הגדול שלא ידעו עוד מה טיבו. והיו גם ילדים שהדבר גרם להם התבדרות ושעשוע. וגם גרוע מזה: יצר להרע ולהציק לחולת, להתקרב אל הבית לידות בו אבן ולצעוק: "יבם", "יבם", בכדי להכאיב בכך לאלה שבתוך הבית.

— — —

את הלוויה, הלווית הילדה האומללה, אינני זוכר. אבל הילדה הובאה לבסוף לקבר ישראל. אולי עוד באותו לילה, ליל מוצאי-שבת, ואולי מאוחר יותר. אולי על פי הוראה מגדולי המנהיגים של העדה, שלא סבלו קנאות קיצונית, ואולי מתוך שנתרכך לבם של הקנאים עצמם. בגילי הדרך לא יכולתי לדעת זאת.

הקנאות היהודית, החרון היהודי, ומכל-שכן העונש היהודי, והנקמה היהודית, אינם מאריכים הרבה. אינם בכלל דבר שבתחלט, שבקבע, אלא דבר עובר, הבא על תנאי, הבא מלכתחילה על מנת להפסק מיד. תמיד באה הרגעה עצמית בעקבותם וסליחה בצדם.

לא רצו האנשים להביא את הילדה לקבר ישראל. זה הספיק להם. אי-הרצון לבדו והבעתו, הביא להם את הפורקן הדרוש. להעניש באמת, להרע לשני באמת, ובאופן מתמיד — אין זה מדרכו של היהודי הקנאי.

והילדה המתה הובאה אחרי כן לקבר ישראל. ללב ההורים השכולים הוקל במקצת. אבל דרך החיים שלהם נסגרה בפניהם ונשארה סגורה. ילדים אחרים לא באו עוד. נשברו ההורים וזקנה קפצה עליהם.
 מאז אני זוכר את שניהם רק בתמונה של זקנים.

— — —

מוזמן קצת מאוחר יותר אני זוכר את ה"יבם" מבית-הכנסת של אבא ז"ל, זכרון העוטר קו-וזהר לדיוקנו ולדרך-חיינו של אבי ז"ל.
 אני זוכר מאז את ה"יבם" הנרדף כשהוא מוצא מנוח, חסות וגם התקרבות, תחת כנפיו של אבא בבית-הכנסת שלו.

ב"משכנות ישראל", שכונת ילדותי, נמצא בית-הכנסת בקומה שניה. מתחתיו בקומה הראשונה היה המקוה ובית-הטבילה. חלונות המזרח של בית-הכנסת היו פתוחים למגרש גדול וריק, שהיה נקרא משום-מה "המגרש האנגלי". בבית-הכנסת התפללו בשני מנינים. מנין ותיקים ומנין שני. מנין הותיקים התפלל עם הנץ-החמה, לא על פי הלוח והשעון בלבד, אלא עם

הנץ-החמה ממש. בעד חלונות המזרח של בית-הכנסת ראו את כל האופק, והותיקים יכולים היו לצמצם ולכוין שברכת "גאל ישראל" תסתיים עם נצנוצה הראשון של החמה העולה.

משצצו בתים חדשים וגבוהים מול חלונות בית-הכנסת לא יכלו עוד, בימים ידועים בשנה, לראות בעליל את הנץ השמש. ומשרבו בשכונה עולים חדשים מרוסיה, שלא ידעו מה זה טעם "ותיקין", והתפללו כמובן במנין שני, התרבו החיכוכים בין שני המנינים בקשר עם קביעת זמן התפילה למנין שני. היה צורך לקבעו ולכוונו לשעת גמר התפילה של המנין הראשון. אבל בני המנין השני, שלא הודו במנהג ותיקין, וגם התאנו לו, דרשו דוקא להקדימו. וכשאלה הלכו ורבנו והכוח היה בידם, התחילו הותיקים סובלים. היה עליהם, על הרוב, לעזוב את בית-הכנסת לתפילת מוסף של שבת, ולעבור לביתו של "ר' מרדכי בירקס", שנמצא בצד בית-הכנסת, להתפלל שם תפילת מוסף, ולפעמים גם לקרוא שם את קריאת התורה.

אבא ז"ל היה ותיק שבותיקין. מימיו — ממש — לא החסיר אף יום אחד להתפלל בו עם הנץ-החמה. בימים הראשונים ליסוד "משכנות ישראל", שאבא היה ממתישביה הראשונים, היה הולך יום יום, ואף בימי שלג, בשעה מוקדמת ומסוכנת, אל העיר העתיקה, לחורבת רבי יהודה החסיד, בכדי להתפלל שם "ותיקין". כן נהג עד שנוסד גם ב"משכנות" מנין לותיקין.

מצד שני היה אבא ידוע כאיש נוח וטוב לבריות, ושנא חיכוכים ומחלוקות. וכשהגיעו החברים בשכונה עד לאפשרות של מחלוקת בדבר מנין ראשון ושני לתפילה — עמד ועשה מעשה. ביחד עם ר' מנדל מינסקר ור' יעקב מן אסף נדבות מבין תושבי השכונה, ובנה על גבי בית-הכנסת הראשון קומה שלישית, להיות לבית-כנסת קבוע ומיוחד לתפילת ותיקין.

בזה ניטלה בבת אחת גם צרת הבתים המפרזעים מחוץ, וגם צרת האנשים המפרזעים מבפנים, ושלווה על ישראל.

מאז היה ידוע בית-הכנסת הזה בשם "בית-הכנסת העליון במשכנות", או "בית-הכנסת של ר' צבי סופר".

בבית-כנסת זה התפללו יום יום עם הנץ-החמה, לרבות ראש-השנה ויום-הכיפורים. ופעם, בראש-השנה, דחקה השעה, לרגל התכונה המיוחדת של תפילת-היום, והיה חשש לאחר את הנץ החמה בכמה רגעים. עמד אבא שעבר לפני התבה ודילג על תפילת "כלה אל תעש" שביצור. בזה "הציל את המצב", כי על ידי כך כיוון סיום ברכת "גאל ישראל" עם הנץ החמה ממש. את התפילה המדולגת השלחמו אמנם אחר כך, לאחר תפילת שמונה-עשרה. בכל זאת עשה הדילוג עצמו בשעתו רושם גדול וסחר בו. בחוגי העדה הפרושית בירושלים, שהיתה זהירה מאד בכל שינוי קל בנוסח התפילות.

המקור

היה במעשה שנעשה — משום העוה.

אל בית-הכנסת הוזה נאספו ובאו כל חובבי ותיקין מקרוב ומרחוק, מכל העדות השונות והטפוסים היהודיים השונים שהיו אז בירושלים. בבית-כנסת זה התפללו שני גיסים תימניים, שכל כך הסתגלו למנהגי ודרכי האשכנזים ולהדרכתו של אבא עד שהפכו כמעט לאשכנזים.

בבית-כנסת זה התפלל גם "חכם" זקן מערבי, מקובל גדול, שהיו לו שתי נשים בשתי דירות מיוחדות, מאחר שלא יכלו לחיות שתיהן יחד בשלום. בכל זאת גידלה הזקנה, שהיתה חשוכת-בנים, את ילדי הצעירה בדירתה היא, שעמדה על הרוב גר גם הבעל. חכם זקן זה שהיה, בהיפך מן התימנים, כרוך יותר בספרדיות, עמל הרבה להראות ולהורות למתפללים האשכנזים את הבדל-הביטוי, שבין ת דגושה בדגש קל ובין ת רפויה. אבל הדבר לא עלה בידו.

מבית-כנסת זה אני זוכר גם את הבבלי העשיר הישיש ר' בנימין יחזקאל יהודה, אביו של הפרופיסור אברהם שלום יהודה. הוא היה בא קצת מרחוק, מביתו הבודד המוקף גן גדול (כעת עומד שם קול-נוע עדן) כשהוא עטוף טלית ומעוטר בשני זוגות תפילין, גם בראש וגם בזרוע, והאצבעות של היד השמאלית מכוסות כמעט כולן על ידי הכריכות של שתי הרצועות הכפולות זו על זו יחד. גם הוא היה בא לביכ"נ זה להתפלל ותיקין עם האשכנזים. אל בית-הכנסת הוזה של אבא ז"ל בא להתפלל גם ה"יבם". הוא בא כמתגנב, בהבעה של נרדף, כמתחנן לחסות ולהגנה, ואינו מאמין בעצמו שישגנה. אבל הוא מצא והשיג מה שביקש. אבא ז"ל שם עליו עין לטובה וקרבהו. קבע לו מקום, צירפו לשיעור המשניות שהיה מגיד אחרי התפילה, וגם — נתן לו "עליה"...

בשל דבר זה העיר עליו אבא קנאים: ר' צבי סופר נותן ל"יבם" לעלות לתורה, היתכן? בכל מקום ובכל הזדמנות נמצאו אנשים טובים שהוכיחו את אבא על כך. אבא לא שם לב לדבריהם. כדרכו לא נכנס עמהם בריב, אבל גם לא ויתר על שלו. "אין דבר, יש לקרבו". זו היתה החשובה שהיה משיב למוכיחיו.

הללו לא שתקו, והביאו את הדבר לפני רבי שמואל סלנט. כך וכך עושה ר' צבי סופר "שלכם" ² היתכן? ...

2. אבא היה ממקורביו וחביביו של רבי שמואל סלנט. רבי שמואל מסר לו גם את כל ההוראה בהלכות סת"ם. וכל שאלה שהיתה באה לפני רבי שמואל בהלכות אלו לא היה מזדקק לה כלל, אלא שולח את השואל לר' צבי סופר. בכלל זה גם שאלות שהיו באות לרבי שמואל בעניני ספרי-תורה, תפילין ומזוזות מרבנים בחוץ-לארץ. אבא היה ממעריציו של רבי שמואל.

ודוקא בזה נתנו הקנאים לענין כולו שרות רצוי. רבי שמואל סלנט
הבטיח להם להבר בענין זה עם אבא. ואמנם דיבר עמו. אבל, כנראה, ברוח
אחרת ממה שהם קיוו.

וזכורני, שאבא סיפר פעם על שיחה זו ואמר, כי רבי שמואל שאלו אם
אמת הדבר, שהוא מקרב את ה"יבם" בבית-הכנסת שלו. אבא השיב שזה אמת.
ועל כך אמר לו רבי שמואל: טוב עשיתם, טוב מאד...

בכלל לא דיבר אבא על שיחה זו. הוא רק המשיך לקרב את ה"יבם". לאלה
שהוסיפו לשאלו על כך, או לבוא אליו בטענות, היה מאז ואילך משיב
ואומר: רבי שמואל יודע מזה...
אח"ח 1234567

ובזה נשתקע הדבר.

ה"יבם" כאילו הותר לבוא בקהל.

עורך החכמה

תפילתו של רבי מנדל בייבר

ר' מנדל בייבר, כלומר ר' מנדל מבייבה, היה אחד העולים האשכנזים
הראשונים.

בירושלים גקרא כך, ר' מנדל בייבר, משום שכך גקראו אז כל היהודים
האשכנזים שעלו מהגולה לארץ הקודש, על שמות הערים ברוסיה ובפולניה
שמהן באו. שם-חניכה אחר, כלומר שם-משפחה, לא היה עדין בימים ההם
מקובל כל כך בעולם היהודי בכלל, ועל אחת כמה וכמה בעולם היהודי שבעיר
הקודש ירושלים.

כשתיה בכל זאת צורך להבדיל בשמותיהם של כמה יהודים ששם ר'
מנדל, הוסיפו לכל אחד ואחד מהם את שם עיר מוצאו, או את שם מלאכתו
ופרנסתו, אם היתה לו כזו. כך, למשל, קראו לסבי בשם ר' שכנא בעל מגיה,
משום שהיה מגיה ספרי-תורה. וברשימת הכולל גקרא בשם ר' שלום שכנא
מסקידל. שם-המשפחה ילין, או כמו שהוא כתבו: יעלין, לא נזכר בפי
הבריות כלל.

אלה מיהודי ירושלים, שהיו כבר דור שני או שלישי בעיר גקראו בשם-
הכר אחר, על שם אבותיהם, אביהם או אמם, או אפילו חמותם. רק לא
שם-משפחה. כך, למשל, גקרא ר' בינוש סלנט, בנו של רבי שמואל סלנט,
בינוש ר' שמואל'ס, ור' צבי סלנט, בנו של ר' בינוש, גקרא הרשל בינוש'ס,
וכשאמרו "הרשל בינוש'ס" ידעו הכל, גדול וקטן, למי מכוונים. הרבה
יותר מאשר אילו אמרו צבי סלנט.

ומספרים עליו על ר' מנדל בייבר זה, שבחוץ-לארץ היה שו"ב של המלבי"ם
ז"ל. בירושלים עיר הקודש לא חפץ להמשיך במלאכת-קודש זו ופרש